

[home](#) | [despre noi](#) | [echipa](#) | [publicitate](#) | [guestbook](#) | [links](#) | [contact](#) | [sumar](#) | [arhiva](#)

„Europa natala“ si literaturile ei
Anca Baicoianu

Care sunt astazi conditiile de posibilitate, constrangerile si limitele istoriilor literare? Ce relevanta are efortul de a cartografia identitatea hibrida, multifacetata, a culturilor literare din Europa Central-Rasariteana, in contextul apropiatei (re)integrari care (se nadajduieste ca) va anula opozitia dintre Est si Vest? Acestea sunt doar doua dintre intrebarile fundamentale la care incearca sa raspunda masiva Istorie a culturilor literare din Europa Central-Rasariteana, in patru volume, parte a unui vast proiect dedicat istoriei comparative a literaturilor in limbi europene, finantat de Asociatia Internationala pentru Literatura Comparata.

Relativismul bine temperat: discurs asupra metodei

Raspunsul la prima intrebare se regaseste partial in Prefata semnata de Mario J. Valdés (Universitatea din Toronto), coordonatorul intregului proiect: pentru a-si mentine viabilitatea in conditiile recente schimbari de paradigma din campul stiintelor umane, istoria literara trebuie supusa unui proces de radicala reconceptualizare, vizand identificarea unor modalitati eficiente de (re)contextualizare a literaturii in realitatea sociala - optiune care se inscrie in traditia inaugurata de Scoala Analelor si ilustrata, pe parcursul ultimelor decenii, de Michel Foucault si de reprezentantii Noului Istorism. Miza unei astfel de abordari ar fi aceea de a depasi „falsa obiectivitate“ si „neopozitivismul“ care caracterizeaza istoriile literare anterioare si de a surprinde, dincolo de aparenta unei continuitati fara obstacole, discontinuitatile latente, punctele de fuga, jocul de convergente/divergente menit sa dea seama de diversitatea obiectului descris.

Metanaratiunii reconfortante ii sunt preferate micronaratiunile complementare, fara ca prin aceasta sa se sacrifice unitatea ansamblului; diferenta consta doar in faptul ca modelul retelei il inlocuieste pe acela, privilegiat pana acum, al organismului.

Perfect acordati la ultimele achizitii teoretice, colectivul de autori (printre care figureaza si patru cercetatori romani: Monica Spiridon, Mircea Anghelescu, Letitia Guran si Alexandru Stefan) si editorii volumului de fata (Marcel Cornis-Pope, Universitatea Commonwealth, Virginia si John Neubauer, Universitatea din Amsterdam) rezista totusi cantecului de sirena al relativismului contemporan. Constienti de faptul ca premisa centrala a demersului lor - caracterul construit al Europei Est-Centrale si al literaturilor ei - are meritul de a evita capcana esentialismelor facile, dar si dezavantajul unui efort suplimentar de legitimare teoretica, autorii nu ocolesc acest efort ca pe un obstacol, ci si-l asuma ca pe o provocare. Absenta unui sistem de referinta universal, in raport cu care s-ar decide asupra incarcaturii semnificative a „faptelor“ consemnate, ca si asupra validitatii interpretarii lor, nu diminueaza, ci - dimpotriva - amplifica necesitatea studiului istoric. Posibilitatea existentei unei pluralitati de decupaje si de modele interpretative nu contravine scopului prim al acestei istorii, care nu este acela de a genera un consens intelectual cu privire la sensul evenimentelor prezentate, ci mai degraba de a incuraja dialogul pe marginea lor.

Pozitia perspectivist-relationala de pe care este condusa intreaga analiza este vizibila atat in circumscrierea obiectului, cat si in alegerea metodei de lucru. Optiunea pentru o istorie literara (si culturala) regionala care sa le suplimenteze pe cele nationale, inventariind si comentand asemanarile si diferentele dintre acestea, este determinata de un dublu imperativ: epistemologic (de a contribui la configurarea unei identitati est-central-europene comune, desi nu omogene) si etic (de a incuraja comunicarea politica si culturala intre indivizi si popoare apartinand aceleiasi „comunitati imaginare/imaginate“). Mai mult, o asemenea optiune este in-formata de constientizarea resortului fundamental al constructiei identitare - identificarea prin (raportare la) Celalalt: „Insistenta particularista asupra diferentei (fata de alte tipuri de scrieri sau de popoare) a implicat intotdeauna nevoia de a apartine unei comunitati (de literaturi, de discipline academice sau de natiuni europene)“.

In ceea ce priveste aspectul metodologic, solutiile adoptate pentru a raspunde constringerilor specifice unui studiu transnational, precum si diversitatii constitutive a obiectului supus analizei, au vizat, in primul rand, constituirea unui colectiv de autori ale caror competente specifice sa asigure o reprezentare adecvata si acurata a fiecareia dintre literaturile nationale luate in discutie, precum si necesara deschidere spre dimensiunea comparatista care reprezinta miza principala a volumului. In al doilea rand, selectia materialului a fost astfel realizata incat, pe de o parte, abordarea literara sa beneficieze, atunci cand este necesar, de avantajele perspectivei larg culturale, fara ca prin aceasta sa-si piarda specificitatea; si, pe de alta parte, sa evite enciclopedismul fastidios in favoarea exemplelor de hibridare, plurilingvism sau polimorfism, mai adecvate conceptiei dialogice a studiului. Si, in al treilea rand, s-a optat pentru un model interpretativ deschis si flexibil, conceput astfel incat sa acomodeze, fara a le deforma, elemente a caror varietate s-ar fi integrat cu greu intr-o structura lipsita de suplete conceptuala.

Noduri si interstitii

Una dintre cele mai interesante inovatii ale prezentei Istoriei este utilizarea conceptului de nod. Perceput ca alternativa la notiunea de influenta si la traditionalele metafore organiciste, acesta urmareste sa sublinieze ideea de transfer cultural, reprezentand, in acceptia autorilor, „punctul de plecare al diverselor derivatii“ sau „punctul de convergenta a multiplelor directii de dezvoltare din cadrul unei retele“. Preferinta pentru un astfel de concept este dictata, pe de o parte, de necesitatea construirii unui model interpretativ dinamic, adecvat obiectului si, pe de alta parte, de capacitatea lui de a surprinde „conditia liminala“ a culturilor est-central-europene: „s...t aceste noduri functioneaza ca spuncte det atractie culturala, iar uniunea lor creeaza, in istoria Europei Central-Rasaritene, diverse focare in care s-au coagulat, din coplesitoarea diversitate a regiunii, surse distincte ale culturii literare, pentru a constitui un imaginar cultural dinamic, in permanenta schimbare si redefinire, dar pastrand cu toate acestea o specificitate pe care o putem caracteriza drept liminala“.

Evitand sa plaseze evenimentele prezentate intr-o relatie de stricta cauzalitate, autorii lor creeaza premisele stabilirii de traditii alternative si de contexte variate, care sa conduca la intelegerea nuantata a multiplelor aspecte ale aceluiasi fenomen, atitudine incurajata de juxtapunerea studiilor si de structura de ansamblu a Istoriei.

In fiecare dintre cele cinci parti (primele doua fiind continute in volumul I, iar celorlalte trei revenindu-le integral cate un volum), conceptul de nod corespunde unei realitati specifice: in partea I (Nodes of political time), materialul este organizat in functie de (serii de) date semnificative pentru destinul istoric si politic al regiunii: 1989, 1956/ 1968, 1948, 1945, 1918, 1867/ 1878/1881, 1848, 1776/1789. Aceasta optiune conduce la segmentarea cronologiei si concentrarea asupra unor momente care permit ilustrarea procesului de reflexie-refractie prin intermediul caruia sunt puse in relatie literatura si istoria. Accentul cade pe discontinuitatea timpului istoric, fragmentare care face posibila realizarea unei multitudini de „cartografieri“ (v. J. Hillis Miller) distincte. Acest „joc cu trecutul“, dupa o expresie a lui Lucian Boia, este inteles ca un mod de asumare a caracterului provizoriu, variabil si reinscriptibil al oricarui construct istoric. Mai mult, diversele rezultate ale unor asemenea cartografieri prezinta avantajul, dupa cum subliniaza editorii volumului, citandu-l pe Hillis Miller, de a putea fi „suprapuse una peste cealalta si peste peisaj, asemeni diferitelor lecturi ale unui hipertext“. Miza unei astfel de abordari ar fi, asadar, aceea de a furniza o imagine palimpsestica a ultimelor doua secole de istorie est-central-europeana si a ecourilor lor literar-culturale, intr-un mod care sa permita o relationare cat mai complexa a elementelor implicate, identificandu-se astfel confluentele, contaminarile, decalajele si, pe de alta parte, fiind permis studiul comparativ al diverselor ethos-uri nationale: „s...t fiecare perspectiva nationala va dobandi o rezonanta diferita prin plasarea alaturi de celelalte: contiguitatea releva contingenta cadrelor sde gandire nationale si presupozitiile lor ideologice“.

Alegerea unor date semnificative pentru istoriile, mai curand decat pentru literaturile, est-central-europene nu este o obiectie de principiu la adresa autonomiei esteticului, ci un raspuns la insasi specificitatea obiectului de studiu: in opinia autorilor, literaturile regiunii au fost, cel mai adesea, supuse presiunii politicului, desi acest lucru este valabil, la modul general, mai degraba pentru literatura ca institutie decat pentru practicile literare individuale.

- [inapoi](#)
- [sumar](#)
- [numar](#)
- [curent](#)
- [opinia](#)
- [ta](#)
- [parerea](#)
- [altor](#)
- [citori](#)
- [Cautare](#)

Prezentarea „nodurilor temporale“ in ordine invers cronologica rezulta din optiunea pentru reevaluarea critica a trecutului din perspectiva prezentului, ca si din intentia de a inlocui succesiunea cronologica cu o reprezentare spatiala concentrata asupra relatiilor inter- si trans-nationale. Ceea ce ne ofera aceasta fragmentare a temporalitatii politice este o pluralitate de momente coexistente, o „relativa sincronie“ (Maria Todorova) de cronologii eterogene, in cadrul careia Ungaria din 1956 este contemporana cu Cehia din 1968, iar Polonia din 1830, cu Romania din 1848.

Studiile lui Marcel Cornis-Pope, Wlodimierz Bolecki, Epp Annus si Robert Hughes, Monica Spiridon, Péter Krasztev (referitoare la contextul literar din Polonia, Estonia sau Romania, din perspectiva anului 1989) sau cele semnate de Renata Jambresic Kirin, Alexander Kiossev, Letitia Guran si Alexandru Stefan (despre ecourile primilor ani de dictatura comunista) permit nu numai identificarea unor decalaje temporale si politice semnificative de la o tara la alta, ci si coexistenta unor traditii si modele culturale concurente, precum si modalitatile specifice de asimilare si amalgamare a influentelor politice sau artistice exogene.

Lumi in miscare

In partea a II-a (History of literary form), conceptul de nod este aplicat categoriilor traditionale ale istoriei literare: genuri, curente si perioade. Utilizarea lor cu referire la literaturile est-central-europene intampina, dupa cum arata John Neubauer, nu numai dificultatile caracteristice ambiguitatii terminologice provenite din acumularea aluvionara de semnificatii, nuante, rescrieri, ci si problema suplimentara a metamorfozelor conceptuale in procesul transferului cultural. Asa cum demonstreaza Roman Koropeckyj in studiul sau despre conflictul dintre clasicism si romantism in literatura polona sau Péter Krasztev discutand o serie de aspecte semnificative ale modernismului literar est-central-european, referinta unor asemenea concepte difera adeseori de exemplele vest-europene echivalente. In plus, decalajul cu care atat notiunile ca atare, cat si poeticile aferente sunt importate si asimilate in Europa Central-Rasariteana conduce la perturbarea succesiunii lor „firesti“ si la coexistenta, uneori chiar combinarea, caracteristicilor apartinand unor curente sau perioade diferite in produse cu fizionomie proprie, a caror analiza presupune nuanțarea metodelor si instrumentelor de lucru. Aceeasi situatie se regaseste si in cazul prelucrării/amalgamării genurilor traditionale. Poemul epic, povestirea, reportajul sau (auto)biografia sunt, adeseori, recreate in variante puternic marcate de specificul regional.

Ca si in cazul primei parti, o atentie deosebita este acordata fenomenelor de granita, produselor hibride sau care transgreseaza frontierele dintre curente sau genuri si, de asemenea, eterogenitatii din cadrul categoriilor comune. Daca, in ceea ce priveste periodizarea, in dezvoltarea literaturilor est-central-europene din ultimele doua secole se pot identifica trei mari etape: aceea a „desteptării nationale“, a modernismului si a dominatiei comuniste, exista numeroase cazuri de reviriment sau coexistenta care contrazic impresia de coerenta si continuitate creata de stabilirea acestor puncte comune.

Studiul lumilor in miscare va fi continuat in urmatoarele parti cu analiza comparativa a topografiilor, institutiilor si figurilor nodale, care completeaza fizionomia complexa a culturilor literare din Europa Central-Rasariteana, o fizionomie a carei permanenta schimbare dubleaza, pragmatic si metaforic, ezitarile desemnării (Mitteleuropa, Europa de (Sud-)Est, Europa Centrala...) si instabilitatea granitelor. Acest indelungat exercitiu al diversitatii si dimensiunea cicatriceala sunt contributiile noastre la proiectul identitar european.

